

LIBER II.

IN QUO DIFFICULTATE EX EO QUOD LIBERTAS, QUAE PECCATUR, A DEO DATA SIT EMERGENTE, TRIA HÆC DISQUIRUNTUR : QUAE RATIONE DEUM ESSE MANIFESTUM SIT ; AN AB IPSEO SINT BONA QUÆCUMQUE ; UTRUM IM BONIS CENSENDA SIT LIBERA VOLUNTAS.

I. JAM, si fieri potest, explica mihi quare dederit Deus homini liberum voluntatis arbitrium : quod utique si non accepisset, peccare non posset. A. Jam enim certum tibi atque cognitum est Deum dedisse homini hoc, quod dari debuisse non putas ? E. Quantum in superiori libro intelligere mihi visus sum, et habemus liberum voluntatis arbitrium, et non nisi eo peccamus. A. Ego quoque memini jam nobis id factum esse perspicuum. Sed nunc interrogavi utrum hoc quod nos habere, et quo nos peccare manifestum est, Deum nobis dedisse scias. E. Nullum alium pato. Ab ipso enim sumus ; et sive peccantes, sive recte agentes, ab illo pœnam meremur aut præmium. A. Hoc quoque utrum liquido noveris, an auctoritate commotus libenter etiam incognitum credas, cupio scire. E. Auctoritati quidem me primum de hac re credidisse confirmo. Sed quid verius quam omne bonum ex Deo esse, et omne justum bonum esse, et peccantibus pœnam recteque facientibus præmium justum esse ? Ex quo conficitur a Deo affici, et peccantes miseria, et recte facientes beatitate.

II. A. Nihil resisto : sed quæro illud alterum, quomodo noveris nos ab ipso esse. Neque enim hoc nunc, sed ab

ipso nos vel pœnam, vel præmium mereri explicasti. E. Hoc quoque non aliunde video esse manifestum, nisi quod jam constat Deum vindicare peccata. Si quidem ab illo est omnis justitia. Non enim ut alicujus est bonitatis alienis præstare beneficia, ita justitiæ vindicare in alienos. Unde manifestum est ad eum nos pertinere, quia non solum in nos benignissimus in præstando, sed etiam justissimus in vindicando est. Deinde ex eo quod ego posui, tuque concessisti, omne bonum ex Deo esse, etiam hominem ex Deo esse intelligi potest. Homo enim ipse in quantum homo est, aliquid bonum est ; quia recte vivere, cum vult, potest¹.

III. A. Plane si hæc ita sunt, soluta quæstio est quam proposuisti. Si enim homo aliquid bonum est, et non posset nisi cum vellet recte facere, debuit habere liberam voluntatem, sine qua recte facere non posset. Non enim quia per illam etiam peccatur, ad hoc eam Deum dedisse credendum est. Satis ergo causæ est, cur dari debuerit, quoniam sine illa homo recte non potest vivere. Ad hoc autem datam vel hinc intelligi potest, quia si quis ea usus fuerit ad peccandum, divinitus in eum vindicatur. Quod injuste fieret, si non solum ut recte viveretur, sed etiam ut peccaretur, libera esset voluntas data. Quomodo enim juste vindicaretur in eum, qui ad hanc rem usus esset voluntate, ad quam rem data est ? Nunc vero Deus cum peccantem punit, quid videtur tibi aliud dicere nisi : Cur non ad eam rem usus es libera voluntate, ad quam tibi eam dedi, hoc est, ad recte faciendum ? Deinde illud bonum, quo commendatur ipsa justitia in damnandis peccatis recteque factis honorandis, quomodo esset, si homo caret libero voluntatis arbitrio ? Non enim aut peccatum esset aut recte factum, quod non fieret voluntate. Ac per hoc et pœna injusta esset et præmium, si homo volunta-

¹ I. Retract. cap. ix, n. 3.

tem non haberet liberam. Debit autem et in supplicio, et in præmio esse justitia; quoniam hoc unum est bonorum quæ sunt ex Deo. Debit igitur Deus dare homini liberam voluntatem.

IV. E. Jam concedo eam Deum dedisse. Sed nonne tibi videtur, quæso te, si ad recte faciendum data est, quod non debuerit ad peccandum posse converti? sicut ipsa justitia quæ data est homini ad bene vivendum: numquid enim potest quispiam per justitiam suam male vivere? Sic nemo posset per voluntatem peccare, si voluntas data esset ad recte faciendum. A. Donabit quidem Deus, ut spero, ut tibi valeam respondere, vel potius ut ipse tibi eadem, quæ summa omnium magistra est, veritate intus docente respondeas. Sed paulisper mihi volo dicas, si id quod abs te quæsiveram, certum et cognitum tenes, Deum nobis dedisse liberam voluntatem, utrum oporteat dicere dari non debuisse, quod dedisse confitemur Deum. Si enim incertum est utrum dederit, recte quærimus utrum bene sit data: ut cum invenerimus bene datam esse, inveniatur etiam illum dedisse, a quo homini data sunt omnia bona; si autem invenerimus non bene datam esse, non eum dedisse intelligamus, quem culpæ nefas est. Si vero certum est, quod ipse illam dederit, oportet fateamur, quoquo modo data est, neque non dari, neque aliter dari eam debuisse quam data est. Ille enim dedit, cujus factum recte reprehendi nullo pacto potest.

V. E. Quanquam hæc inconcussa fide teneam, tamen quia cognitione nondum teneo, ita quæramus quasi omnia incerta sint. Video enim ex hoc quod incertum est, utrum ad recte faciendum voluntas libera data sit, cum per illam etiam peccare possimus, fieri etiam illud incertum, utrum dari debuerit. Si enim incertum est ad recte faciendum datam esse, incertum est etiam dari debuisse: ac per hoc

etiam utrum eam Deus dederit, incertum erit; quia si incertum est dari debuisse, incertum est ab eo datam esse, quem nefas est credere dedisse aliquid, quod dari non debuit. A. Illud saltem tibi certum est, Deum esse. E. Etiam hoc non contemplando, sed credendo inconcussum teneo. A. Si quis ergo illorum insipientium, de quibus scriptum est: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus¹, » hoc tibi diceret, nec vellet tecum credere quod credis, sed cognoscere utrum vera credideris, relinqueres-ne hominem, an aliquo modo, quod inconcussum tenes persuadendum esse arbitraberis; præsertim si ille non obluctari pervicaciter, sed studiose id vellet agnoscere? E. Hoc quod ultimum posuisti, satis me admonet quid ei respondere deberem. Certe enim quamvis esset absurdissimus, concederet mihi, cum doloso et pervicaci de nulla omnino et maxime de re tanta non esse disserendum. Quo concesso, prior mecum ageret, ut sibi crederem bono animo eum isthuc quærere, neque aliquid in se, quod ad rem hanc attinet, doli ac pervicaciæ latere. Tum ego demonstrarem quod cuivis facillimum puto, quanto esset æquius, cum sibi de occultis animi sui quæ ipse nosset, vellet alterum credere qui non nosset, ut etiam ipse tantorum virorum libris, qui se cum Filio Dei vixisse testatum litteris reliquerunt, esse Deum crederet; quia et ea se vidisse scripserunt, quæ nullo modo fieri possent, si non esset Deus; et nimium stultus esset, si me reprehenderet quod illis crediderim, qui sibi vellet ut crederem. Jamvero quod recte reprehendere non valeret, nullo modo reperiret cur etiam nollet imitari. A. Si ergo utrum sit Deus, satis esse existimas, quod non temere tantis viris credendum esse judicavimus; cur non, quæso te, de iis quoque rebus, quas tanquam incertas et plane incognitas quærere instituimus, similiter putas

¹ Psal. LII, 1.

eorumdem virorum auctoritati sic esse credendum, ut de investigatione earum nihil amplius laboremus? E. Sed nos id quod credimus, nosse et intelligere cupimus.

VI. A. Recte meministi, quod etiam in exordio superioris disputationis a nobis positum esse¹, negare non possumus. Nisi enim aliud esset credere, et aliud intelligere, et primo credendum esset, quod magnum et divinum intelligere cuperemus, frustra Propheta dixisset: « Nisi crederetis, non intelligeretis². » Ipse quoque Dominus noster et dictis et factis ad credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocavit. Sed postea cum de ipso dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait: Hæc est autem vita æterna ut credant, sed: « Hæc est, inquit, » vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum³. » Deinde jam credentibus dicit: « Quærite et invenietis⁴: » nam neque inventum dici potest, quod incognitum creditur; neque quisquam inveniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus. Quapropter Domini præceptis obtemperantes quæramus instanter. Quod enim hortante ipso quærimus, eodem ipso demonstrante inveniemus, quantum hæc in hac vita, et a nobis talibus inveniri queunt: nam et a melioribus etiam dum has terras incolunt, et certe a bonis et piis omnibus post hanc vitam, evidentius atque perfectius ista cerni obtinerique credendum est; et nobis ita fore sperandum est, et ista contemptis terrenis et humanis, omni modo desideranda et diligenda sunt.

VII. Quæramus autem hoc ordine, si placet: primum quomodo manifestum est Deum esse: deinde utrum ab illo sint, quæcumque in quantumcumque sunt bona: postremo utrum in bonis numeranda sit voluntas libera.

¹ Vide supra, lib. I. n. . — ² Isai. VII, 9, juxta LXX. — ³ Joan. XVII, 13. — ⁴ Matth. VII, 7.

Quibus compertis satis apparebit, ut opinor, utrum recte homini data sit. Quare prius abs te quæro, ut de manifestissimis capiamus exordium, utrum tu ipse sis, an te fortasse metuis, ne in hac interrogatione fallaris, cum utique si non esses, falli omnino non posses? E. Perge potius ad cætera. A. Ergo quoniam manifestum est esse te, nec tibi aliter manifestum esset, nisi viveres, id quoque manifestum est vivere te: intelligis-ne ista duo esse verissima? E. Prorsus intelligo. A. Ergo etiam hoc tertium manifestum est, hoc est, intelligere te. E. Manifestum. A. Quid in his tibi videtur excellere? E. Intelligentia. A. Cur tibi hoc videtur? E. Quia cum tria sint hæc, esse, vivere, intelligere; et lapis est, et pecus vivit, nec tamen lapidem puto vivere, aut pecus intelligere: qui autem intelligit, eum et esse et vivere certissimum est: quare non dubito id excellentius judicare, cui omnia tria insunt, quam id cui duo vel unum desit. Nam quod vivit, utique et est, sed non sequitur ut etiam intelligat: qualem vitam esse pecoris arbitror. Quod autem est, non utique consequens est, ut et vivat et intelligat: nam esse cadavera possum fateri, vivere autem nullus dixerit. Jamvero quod non vivit, multo minus intelligit. A. Tenemus igitur horum trium duo deesse cadaveri, unum pecori, nihil homini. E. Verum est. A. Tenemus etiam id esse in his tribus præstantius, quod homo cum duobus cæteris habet, id est, intelligere, quod habentem sequitur et esse et vivere. E. Tenemus sane.

VIII. A. Dic mihi jam, utrum illos vulgatissimos corporis sensus habere te noveris, videndi et audiendi et olfaciendi et gustandi et tangendi. E. Novi. A. Quid putas pertinere ad videndi sensum, id est, quid putas nos videndo sentire? E. Quæcumque corporalia. A. Num etiam dura et mollia videndo sentimus? E. Non. A. Quid ergo

proprie ad oculos pertinet, quod per eos sentimus? E. Color. A. Quid ad aures? E. Sonus. A. Quid ad olfactum? E. Odor. A. Quid ad gustum? E. Sapor. A. Quid ad tactum? E. Molle vel durum, lene vel asperum, et multa talia. A. Quid corporum formas, magnas, breves, quadras, rotundas, et si quid hujusmodi est, nonne et tangendo et videndo sentimus, et ideo nec visui proprie, nec tactui tribui possunt, sed utrique? E. Intellego. A. Intellegis ergo et quaedam singulos sensus habere propria, de quibus renuntient, et quaedam quosdam habere communia? E. Ethocintelligo. A. Quid igitur ad quemque sensum pertineat, et quid inter se vel omnes vel quidam eorum communiter habeant, num possumus ullo eorum sensu dijudicare? E. Nullo modo, sed quodam interiore ista dijudicantur. A. Num fortasse ipsa est ratio, qua bestiae carent? nam, ut opinor, ratione ista comprehendimus, et ita sese habere cognoscimus. E. Magis nos arbitror ratione comprehendere esse interiorem quemdam sensum, ad quem ab istis quinque notissimis cuncta referantur. Namque aliud est quo videt bestia, aliud quo ea, quae videndo sentit, vel vitat vel appetit: ille enim sensus in oculis est, ille autem intus in ipsa anima; quo non solum ea quae videntur, sed etiam quae audiuntur, quaeque caeteris capiuntur corporis sensibus, vel appetunt animalia delectata et assumunt, vel offensa devitant et respuunt. Hic autem nec visus, nec auditus, nec olfactus, nec gustatus, nec tactus dici potest, sed nescio quid aliud quod omnibus communiter praesidet. Quod cum ratione comprehendamus, ut dixi, hoc ipsum tamen rationem vocare non possum; quoniam et bestiis inesse manifestum est.

IX. A. Agnosco istud quidquid est, et eum interiorem sensum appellare non dubito. Sed nisi et istum transeat, quod ad nos refertur a sensibus corporis, pervenire

ad scientiam non potest. Quidquid enim scimus, id ratione comprehensum tenemus. Scimus autem, ut de caeteris taceam, nec colores auditu, nec voces visu posse sentiri. Et cum hoc scimus, nec oculis, nec auribus scimus, neque illo sensu interiore, quo nec bestiae carent. Non enim credendum est eas nosse, nec auribus sentiri lucem, nec oculis vocem, quoniam ista non nisi rationali animadversione et cogitatione discernimus. E. Non possum dicere hoc me habere perceptum. Quid si enim sensu illo interiore, quo eas non carere concedis, hoc quoque dijudicant, nec colores auditu nec visu voces posse sentiri? A. Num etiam putas eas posse discernere ab invicem colorem qui sentitur, et sensum qui in oculo est, et interiorem illum sensum apud animam, et rationem qua ista singillatim definiuntur et dinumerantur? E. Nullo modo. A. Quid, ista ratio posset haec quatuor discernere ab invicem et definitionibus terminare, nisi ad eam referretur et color per oculorum sensum, et ipse rursus per illum interiorem qui ei praesidet, et idem interior per se ipsum, si tamen jam nihil aliud interpositum est? E. Non video quomodo aliter posset. A. Quid, hoc vides-ne, sensu oculorum colorem sentiri, eundem autem sensum eodem sensu non sentiri? non enim quo sensu colorem vides, hoc eodem vides etiam ipsum videre. E. Non omnino. A. Enitere etiam ista dijudicare: nam credo te non negare aliud colorem esse, et aliud colorem videre, et item aliud etiam cum color non subest habere sensum, quo videri posset si subesset? E. Discerno et ista, et inter se differre concedo. A. Num horum trium quidquam vides oculis nisi colorem? E. Nihil aliud. A. Dic ergo, unde videas alia duo, non enim ea non visa posses discernere. E. Nescio quid aliud; esse scio, nihil amplius. A. Nescis igitur utrum jam ipsa sit ratio, an illa vita sit quam sensum interiorem vocamus

præcellentem sensibus corporis, an aliquid aliud? E. Nescio. A. Illud tamen scis, ea definiri nisi ratione non posse; neque rationem id facere, nisi de iis quæ sibi examinanda offeruntur. E. Certum est. A. Quidquid igitur est aliud quo sentiri potest omne quod scimus, ministerium rationis est, cui offert et renuntiat quidquid attingit, ut ea quæ sentiuntur discerni suis finibus possint, et non sentiendo tantum, sed etiam sciendo comprehendi. E. Ita est. A. Quid ipsa ratio quæ ministros suos, et ea quæ suggerunt, discernit ab invicem, et item quid inter hæc et se ipsam distet, agnoscit, seque illis præpotentior esse confirmat, num alia re se ipsam nisi se ipsa, id est, rationem comprehendit? an aliter scires te habere rationem, nisi id ratione perciperes? E. Verissimum est. A. Quoniam ergo cum colorem sentimus, non itidem sensu ipso nos sentire etiam sentimus; neque cum audimus sonum, nostrum etiam audimus auditum; neque cum olfacimus rosam, olet nobis aliquid et ipse olfactus; neque quidquam gustantibus sapit in ore ipse gustus, nec tangentes aliquid, ipsum etiam tangendi sensum possumus tangere: manifestum est quinque istos sensus nullo eorum sensu posse sentiri, quamvis eis corporalia quæque sentiantur. E. Manifestum est.

X: A. Arbitror etiam illud esse manifestum, sensum illum interiorem, non ea tantum sentire quæ acceperit a quinque sensibus corporis; sed etiam ipsos ab eo sentiri. Non enim aliter bestia moveret se, vel appetendo aliquid, vel fugiendo, nisi se sentire sentiret, non ad sciendum, nam hoc rationis est, sed tantum ad movendum, quod non utique aliquo illorum quinque sentit. Quod si adhuc obscurum est, elucescet si animadvertas quod exempli gratia sat est in uno aliquo sensu, velut in visu. Namque aperire oculum, et movere aspiciendo ad id quod videre

appetit, nullo modo posset, nisi oculo clauso vel non ita moto se id non videre sentiret. Si autem sentit se non videre dum non videt, necesse est etiam sentiat se videre dum videt; quia cum eo appetitu non movet oculum videns, quo movet non videns, indicat se utrumque sentire. Sed utrum et se ipsam hæc vita sentiat, quæ se corporalia sentire sentit, non ita clarum est, nisi quod se quisque intus interrogans, invenit omnem rem viventem fugere mortem; quæ cum sit vitæ contraria, necesse est ut vita etiam se ipsam sentiat, quæ contrarium suum fugit. Quod si adhuc non liquet, omittatur, ut non nitamur ad id quod volumus, nisi certis manifestisque documentis. Manifesta enim sunt, sensu corporis sentiri corporalia; eundem autem sensum hoc eodem sensu non posse sentiri; sensu autem interiore et corporalia per sensum corporis sentiri, et ipsum corporis sensum: ratione vero et illa omnia, et eandem ipsam notam fieri, et scientia contineri: an tibi non videtur? E. Videtur sane. A. Age nunc, responde unde sit quæstio, ad cuius solutionem pervenire cupientes, jam diu istam molimur viam.

XI. E. Quantum memini, trium illarum quæstionum quas paulo ante ad contexendum ordinem hujus disputationis posuimus, nunc prima versatur, id est, quomodo manifestum fieri possit, quamvis tenacissime firmissimeque credendum sit, Deum esse. A. Recte hoc tenes: sed etiam illud diligenter tenere te volo, cum de te ipso quærerem, utrum te esse noveris, non solum hoc, sed etiam alia duo nobis apparuisse quod noveris. E. Id quoque teneo. A. Nunc ergo vide ad quam rem istarum trium intelligas pertinere omne quod corporis sensus attingit, id est, in quo rerum genere tibi ponendum videatur, quidquid vel oculorum, vel alio quolibet corporis instrumento noster sensus attingit: utrum in eo quod tantum est, an in

eo quod etiam vivit, an in eo quod etiam intelligit. E. In eo quod tantum est. A. Quid ipsum sensum in quo genere trium horum esse censes? E. In eo quod vivit. A. Quid igitur horum duorum melius esse judicas, sensum ipsum, an quod sensus attingit? E. Sensum scilicet. A. quare? E. Quia melius est id quod etiam vivit, quam id quod tantum est.

XII. A. Quid illum sensum interiorem, quem quidem infra rationem, et adhuc nobis communem cum bestiis superius indagavimus, dubitabis-ne huic sensui præponere quo corpus attingimus, et quem jam ipsi corpori præponendum esse dixisti? E. Nullo modo dubitaverim. A. Etiam hoc cur non dubites, volo abs te audire. Non enim poteris dicere hunc sensum interiorem jam in eo genere trium illorum esse ponendum, quod etiam intelligit, sed adhuc in eo quod et est et vivit, etiam si intellectu caret: iste enim sensus inest et bestiis, quibus intellectus non inest. Quæ cum ita sint, quæro cur præponas sensum interiorem huic sensui quo corporalia sentiuntur, cum sit uterque in eo genere quod vivit. Sensum autem istum qui corpora attingit, ideo præposuisti corporibus, quia illa sunt in eo genere quod tantum est, iste vero in eo quod etiam vivit: in quo cum et ille interior reperiatur, cur eum meliorem putes dic mihi. Si enim dixeris, quia ille istum sentit, non te credo inventurum regulam qua figere possimus, omne sentiens melius esse quam id quod ab eo sentitur; ne fortassis ex hoc etiam cogamur dicere, omne intelligens melius esse quam id quod ab eo intelligitur. Hoc enim falsum est; quia homo intelligit sapientiam, et non est melior quam ipsa sapientia. Quamobrem vide qua causa tibi visum sit, sensum interiorem huic sensui quo sentimus corpora, esse præferendum. E. Quia moderatorem et judicem quemdam hujus illum esse cog-

nosco. Nam et si quid huic in officio suo defuerit, ille tanquam debitum a ministro flagitat, sicut paulo ante disputatum est. Non enim se videre, aut non videre sensus oculi videt; et quia non videt, non potest quid sibi desit, aut quid satis sit judicare; sed ille interior, quo admonetur et anima bestię aperire oculum clausum, et quod deesse sentit implere. Nulli autem dubium est eum qui judicat, eo de quo judicat esse meliorem. A. Cernis ergo istum etiam corporis sensum de corporibus quodam modo judicare? Ad illum enim pertinet voluptas et dolor, cum vel leniter vel aspere corpore attingitur. Nam sicut ille interior quid desit vel satis sit oculorum sensui judicat: sic ipse sensus oculorum quid desit vel satis sit coloribus judicat. Item sicut ille interior de auditu nostro judicat, utrum minus an sufficienter intentus sit: sic judicat auditus ipse de vocibus, quid earum leniter influat, aut aspere perstrepat. Non necesse est cæteros sensus corporis persequi: jam enim, ut opinor, animadvertis quid velim dicere, ita scilicet sensum illum interiorem de istis corporis sensibus judicare, cum eorum et integritatem probat, et debitum flagitat, quemadmodum et ipsi corporis sensus de corporibus judicant, assumentes in eis lenem tactum, rejicientesque contrarium. E. Cerno sane, et verissima esse consentio.

XIII. A. Attende jam utrum ratio etiam de hoc interiore sensu judicet. Jam enim non quæro, utrum eam meliorem illo esse dubites, quia non dubito id te judicare: quanquam ne id quidem jam quærendum putem, utrum de isto sensu judicet ratio. Namque in iis ipsis quæ infra eam sunt, id est, in corporibus et in sensibus corporis et isto interiore sensu, quomodo sit aliud alio melius, et quam sit illis præstantior ipsa, quæ tandem nisi ipsa renuntiat? quod profecto nullo modo posset, nisi de his

ipsa iudicaret. E. Manifestum est. A. Cum ergo eam naturam quæ tantum est, nec vivit, nec intelligit, sicuti est corpus exanime, præcedat ea natura quæ non tantum est, sed etiam vivit nec intelligit, sicuti est anima bestiarum; et rursus hanc præcedat ea, quæ simul et est, et vivit, et intelligit, sicut in homine mens naturalis: num arbitraris in nobis, id est, in his quibus natura nostra completur ut homines simus, aliquid inveniri posse præstantius, quam hoc quod in tribus tertio loco posuimus? Nam et corpus nos habere manifestum est, et vitam quamdam qua ipsum corpus animatur atque vegetatur, quæ duo etiam in bestiis agnoscimus, et tertium quiddam quasi animæ nostræ caput aut oculum, aut si quid congruentius de ratione atque intelligentia dici potest, quam non habet natura bestiarum. Quare vide, obsecro, utrum aliquid invenire possis, quod sit in natura hominis ratione sublimius. E. Nihil omnino melius video.

XIV. A. Quid si aliquid invenire potuerimus, quod non solum esse non dubites, sed etiam ipsa nostra ratione præstantius, dubitabis-ne illud quidquid est, Deum dicere? E. Non continuo si quid melius quam id quod in mea natura optimum est invenire potuero, Deum esse dixerim. Non enim mihi placet Deum appellare, quo mea ratio est inferior, sed quo nullus est superior. A. Ita plane: nam ipse huic tuæ rationi dedit, tam de se pie vereque sentire. Sed quæso te, si non inveneris esse aliquid supra nostram rationem, nisi quod æternum atque incommutabile est, dubitabis-ne hunc Deum dicere? Nam et corpora mutabilia esse cognoscis, et ipsam vitam qua corpus animatur, per affectus varios mutabilitate non carere manifestum est; et ipsa ratio cum modo ad verum pervenire nititur, modo non nititur, et aliquando pervenit, aliquando non pervenit, mutabilis esse profecto

convincitur. Quæ si nullo adhibito corporis instrumento, neque per tactum, neque per gustatum, neque olfactum, neque per aures, neque per oculos, neque per ullum sensum se inferiorem, sed per se ipsam cernit æternum aliquid et incommutabile, simul et se ipsam inferiorem, et illum oportet Deum suum esse fateatur. E. Hunc plane fatebor Deum, quo nihil superius esse constiterit. A. Bene habet: nam mihi satis erit ostendere esse aliquid huiusmodi, quod aut fateberis Deum esse, aut si aliquid supra est, eum ipsum Deum esse concedes. Quare sive supra sit aliquid, sive non sit, manifestum erit Deum esse, cum ego quod promisi esse supra rationem, eodem ipso adjuvante monstravero. E. Demonstra ergo quod polliceris.

XV. A. Faciam: sed prius quæro, utrum sensus corporis meus idem sit qui tuus, an vero meus non sit nisi meus, et tuus non sit nisi tuus: quod si non ita esset, non possem per oculos meos videre aliquid, quod tu non videres. E. Concedo prorsus, quamvis ejusdem generis, tamen singulos nos habere sensus, videndi, vel audiendi, vel quoslibet alios cæterorum. Non enim solum videre, sed etiam audire potest aliquis hominum quod alius non audiat, et aliud aliquid quolibet alio sensu quisquam sentire quod alius non sentiat. Unde manifestum est et tuum non nisi tuum, et meum sensum non esse nisi meum. A. Hoc idem respondebis de illo etiam sensu interiore, an aliquid aliud? E. Nihil sane aliud. Nam et ille utique sensum meum sentit meus, et tuum sentit tuus: nam ideo plerumque interrogor ab eo, qui aliquid videt utrum hoc etiam ego videam, quia ego me videre aut non videre sentio, non ille qui interrogat. A. Quid ipsam rationem, nonne unusquisque nostrum habet suam? quandoquidem fieri potest ut ego aliquid intelligam, cum tu id non in-